

2009 р. Граничний вік не змінився і становив 13 років, проте основу популяції складали чотирих-п'ятирічки (у 2006 р. – чотирих-семирічки) довжиною 16-20 см і масою 120-190 г. Збільшення частки поповнення зумовило перерозподіл уловів за кроком вічка. Якщо в 2007 р. основний вилов припадав на сітки з кроком вічка 36 мм (83% за чисельністю та 72% за масою), то у 2009 р. – на сітки з $a=30-45$ мм (87% та 77%). Таким чином, у 2009 р. спостерігали чисельне поповнення розмірних категорій плоскирки, які обловлювались сітками з $a=30-50$ мм, що забезпечило ефективний промисел цього виду.

Плоскирка серед любителів-рибалок у пониззі Ворскли не користується популярністю, оскільки славиться своєю кістлявістю. Ловлять її в даній місцевості в невеликих кількостях переважно, як супутній вид під час лову інших видів [1].

Література

1. Попельнюх В.В., Кияшко В.В. Особливості любительського лову густери *Blicca bjoerkna* L. у пониззі р. Ворскла // Біорізноманіття тваринного світу Полтавщини. Проблеми охорони і відтворення. Мат-ли регіон. студ. науково-практ. семінару. – Полтава: Астрыя, 2010. С.61-63.

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ОРНІТОФАУНИ ПРИРОДНИХ КОМПЛЕКСІВ В ОКОЛИЦЯХ С. КОНОВАЛІВКА МАШІВСЬКОГО РАЙОНУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Чован О.О., Смоляр В.Г.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

На території Машівського району, який знаходиться на півдні Полтавської області у межах степової зони України, спеціальні орнітологічні дослідження проводились в долині р. Оріль у межах та в околицях загальнозологічного заказника «Руський Орчик». М. В. Слюсар зазначає, що мозаїчний характер рельєфу, різноманітність екоотопів сприяє формуванню багатого тваринного світу на його території, особливо щодо птахів біляводного фауністичного комплексу [1].

У липні (23-25.07.2010р.) нами проведені орнітологічні спостереження на суміжній території в околицях с. Коновалівка. Їх мета – вивчення видового складу птахів та екологічних закономірностей формування орнітологічних комплексів. Основні методи досліджень – маршрутний та точковий, запропоновані О.С. Боголюбовим [2]. Проведено пішохідні екскурсії у всі типові біотопи та автомобільні виїзди в намічені точки даної території. Птахів виявляли за голосовими сигналами та візуально з використанням польового бінокля з 8-кратним збільшенням та фотокамери з десятикратним оптичним збільшенням. Отримані дані занотувували в польовий щоденник, потім результати спостережень заносили до спеціального журналу і аналізували. Під час спостережень відмічалися типові та рідкісні представники орнітофауни досліджуваного біотопу, їх чисельність, можливість гніздування. Визначення птахів та їх ідентифікація проводилися за допомогою спеціальною літератури [5,6].

Орнітофауна досліджуваної території репрезентує основні біотопи місцевості: лісовий, водно-болотний, лучний, синантропний, які, в свою

чергу, визначені природними фауністичними комплексами (водно-болотними та біляводними, лісовими та деревно-чагарниковими, лучними та лучно-степовими, антропогенно-зміненими).

Згідно з фізико-географічним районуванням досліджувана територія знаходиться в межах степової зони. Основні площі займають заплавні комплекси – болота та луки. Лісові комплекси представлені невеликими за площею масивами лісів та деревно-чагарниковими заростями на схилах балок. О колоцях с. Коновалівка пролягає русло р. Лип'янка, яка за декілька кілометрів впадає у р. Оріль. Нині на його основні створений каскад із трьох штучних водойм – ставків. Широке плеса чергуються з зарослими прибережно-водною рослинністю площами акваторії та мілководдям, що сприяє формуванню багатої в видовому відношенні орнітофауни. Ставки розташовані на дні широких балок, схили яких вкриті лучно-степовою рослинністю та чагарниками. Вздовж долини р. Лип'янка, яка має звивистий характер, та навколо стариць сформовані ценози високотравних боліт, де домінують очерет звичайний і рогіз вузьколистий.

За результатами досліджень встановлений попередній видовий склад птахів на даній, який нараховує 68 видів. Згідно основних міжнародних та національних охоронних категорій, серед зареєстрованих видів не охороняються жодною з них лише п'ять: *Columba palumbus*, *Pica pica*, *Garrulus glandarius*, *Passer domesticus* і *Sturnus vulgaris*. Під охороною Бернської конвенції (далі БЕ) знаходиться 63 з 68 відмічених видів, Бонської конвенції (далі БО) – 21, Вашингтонської (далі ВА) – три: *Buteo buteo*, *Circus aeruginosus*, *Milvus migrans*. Один вид – *Crex crex* – занесений до загальносвітового Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи (далі МСОП) Три види мають охоронний статус згідно європейських червоних списків (далі ЄС): *Milvus migrans*, *Perdix perdix* та *Vanellus vanellus*. До Червоної книги України [7] (далі ЧУ) занесено три види: *Milvus migrans*, *Haematopus ostralegus* та *Lanius excubitor*. Також шість видів є регіонально рідкісними (далі РР) і охороняються в Полтавській області [4]: *Egretta garzetta*, *Egretta alba*, *Perdix perdix*, *Anthus campestris*, *Chlidonias hybrida* та *Emberiza calandra*.

Яскраво виражена строкатість ландшафтів досліджуваної території обумовлює багатий екологічний склад орнітофауни. Чергування лісових ділянок та чагарникових заростей із лучно-степовими біотопами та водно-болотними угіддями створює сприятливі умови для гніздування лісових видів. Тому лісовий фауністичний комплекс є найбільш представленим щодо видової різноманітності птахів – 26 видів. Фоновими представниками даного комплексу, які найчастіше відмічаються, є *Parus major* (БЕ), *Coccothraustes coccothraustes* (БЕ), *Fringilla coelebs* (БЕ), *Passer montanus* (БЕ), що є евритопним. Типовими представниками лісового комплексу є: *Upupa epops* (БЕ), *Dendrocopos major* (БЕ), *Pica pica*, *Cuculus canorus* (БЕ), *Oriolus oriolus* (БЕ), *Garrulus glandarius*, *Turdus philomelos* (БЕ, БО), *Turdus merula* (БЕ, БО), *Chloris chloris* (БЕ), *Jynx torquilla* (БЕ), *Emberiza citrinella* (БЕ), *Sylvia atricapilla* (БЕ), *Phylloscopus collybita* (БЕ). На ділянках, де чагарникові зарості чергуються з відкритими біотопами звичайними є *Sylvia nisoria* (БЕ) та *Sylvia communis* (БЕ). Із денних хижих птахів відмічався *Buteo buteo* (БЕ, БО, ВА). До малочисельних видів, відмічених нами у ході досліджень, належать *Lanius collurio* (БЕ), *Columba palumbus*, *Streptopelia turtur* (БЕ), *Corvus corax* (БЕ). Рідкісним видом лісового комплексу є *Lanius excubitor* (БЕ, ЧУ). Пара цих птахів спостерігалась нами на території с. Коновалівка на заплавних луках. Багатим у видовому відно-

шенні є біляводний орнітологічний комплекс – 23 види, серед яких типовими є: *Ixobrychus minutus* (БЕ, БО), *Anser anser* (БЕ, БО), *Acrocephalus arundinaceus* (БЕ), *Remiz pendulinus* (БЕ), *Anas platyrhynchos* (БЕ, БО), *Chlidonias nigra* (БЕ, БО), *Larus ridibundus* (БЕ), *Fulica atra* (БЕ, БО), *Gallinula chloropus* (БЕ), *Circus aeruginosus* (БЕ, БО, ВА), *Ardea cinerea* (БЕ). Зрідка на досліджуваній території зустрічаються *Chlidonias hybrida* (БЕ, РР), *Nycticorax nycticorax* (БЕ), *Tringa ochropus* (БЕ, БО), *Ardea purpurea* (БЕ, БО), *Sterna hirundo* (БЕ, БО), *Alcedo atthis* (БЕ). Види *Egretta garzetta* (БЕ, РР) та *Egretta alba* (БЕ, БО, РР) з великою вірогідністю гніздяться в районі досліджень. Слід зазначити, що *Egretta alba* на початку ХХ століття реєструвалася лише як залітний для Полтавщини вид і зустрічалася саме в долині р. Оріль під час весняної міграції. В 1920р. зареєстровано гніздування декількох пар цього виду також в долині р. Оріль [3]. Досить чисельним є євритопний вид *Motacilla alba* (БЕ), який можна зустріти як в прибережно-водній зоні, так і в межах антропогенно-змінених ландшафтів. Із денних хижих птахів звичайним видом є *Circus aeruginosus* (БЕ, БО, ВА). На одній із штучних водойм відзначена особина *Podiceps cristatus* (БЕ). До рідкісних видів біляводного фауністичного комплексу, які були відмічені нами під час досліджень, належать *Milvus migrans* (ЄС, БЕ, БО, ВА, ЧУ) – пару птахів спостерігали в прибережній зоні одного з ставків, а також *Haematopus ostralegus* (БЕ, ЧУ), трьох особин якого вдалося спостерігати пролітаючими над мілководдям цієї ж водойми.

Дещо біднішим є лучний орнітологічний комплекс – відмічено 10 видів. На луках та остепнених схилах спостерігалися такі типові представники як *Motacilla flava* (БЕ), *Anthus campestris* (БЕ), *Saxicola rubetra* (БЕ, БО), *Coturnix coturnix* (БЕ, БО). Наявність ярів та урвищ створює умови для гніздування *Merops apiaster* (БЕ, БО). На заболочених ділянках заплави звичайним видом є *Vanellus vanellus* (ЄС, БЕ, БО). Там, де природні біотопи чергуються з агроценозами, чисельний *Alauda arvensis* (БЕ). На одному з високотравних остепнених схилів спостерігали цьогорічний виводок (близько десяти особин) *Perdix perdix* (ЄС, БЕ, РР). Малочисельними видами даного комплексу в районі досліджень є *Crex crex* (МСОП, БЕ) та *Emberiza calandra* (БЕ, РР).

Антропогенно-змінений фауністичний комплекс представлений звичайними синантропними видами: *Passer domesticus*, *Hirundo rustica* (БЕ), *Delichon urbica* (БЕ), *Columba livia* (БЕ), *Streptopelia decaocto* (БЕ), *Ciconia ciconia* (БЕ, БО) та євритопним *Sturnus vulgaris*. Менш чисельними є *Oenanthe oenanthe* (БЕ, БО) та *Phoenicurus ochruros* (БЕ, БО).

Нехарактерна для степової кліматичної зони контрастність ландшафтів, різноманітність природних біотопів, збереженість природних комплексів на відносно значних територіях сприяють формуванню багатого тваринного світу, визначають високі показники репрезентативності та унікальності біорізноманітності, зокрема й орнітофауни, яка потребує подальших спеціальних досліджень.

Література

1. Байрак О.М., Проскурня М.І., Стецюк Н.О., Слюсар М.В. та ін. Еталони природи Полтавщини. – Полтава: Верстка. 2003. – С. 116-120.
2. Боголюбов А.С. Методы учётов численности птиц: маршрутные учёты // Методическое пособие для педагогов дополнительного образования и учителей. – М.: Экосистема, 1996. – 17 с.

3. Гавриленко Н.И. Птицы Полтавщины. – Полтава: Изд. союза охотников, 1929. – 133 с.
4. Перелік видів тварин, які не занесені до Червоної книги України, але є рідкісними або такими, що постійно або тимчасово перебувають під загрозою зникнення в природних умовах на території Полтавської області / Додаток до рішення сесії Полтавської обласної ради від 23.05.2005 р.
5. Фесенко Г.В., Бокотей А.А. Анований список українських наукових назв птахів фауни України (з характеристикою статусу видів). Видання третє, доповнене. – Київ – Львів, 2007. – 112 с.
6. Фесенко Г.В., Бокотей А.А. Птахи фауни України: польовий визначник. – К.: Українське товариство охорони птахів, 2002. – 416 с.
7. Червона книга України. Тваринний світ / За ред. д.б.н., проф., чл.-кор. НАН України І.А. Акімова. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 600 с.

ОСОБЛИВОСТІ ЛЮБИТЕЛЬСЬКОГО ЛОВУ ЛЯЦА *AVRAMIS* *BRAMA L. У ПОНИЗЗІ Р.ВОРСКЛА*

Попельнюх В.В., Кияшко В.В.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка

Великі за розміром особини цього виду тримаються в найглибших ділянках водою, уступах та затоках з повільною течією із замуленим дном, де зустрічається найбільше личинок комара (мотиля).

Лящ починає ловитися, як тільки зійде крига. У цей період він активно харчується перед нерестом, який розпочинається при прогріванні води до 14-16°C [1, 4].

Після нересту лов відновлюють з кінця травня і проводять до кінця вересня на донку чи поплавкову вудку. Взимку цю рибу починають ловити з середини грудня до середини лютого.

За народними прикметами, лящ активно клює під час повені, розпування бруньок на березі, цвітіння білої акації, колосіння жита.

Риба дуже обережна, великих за розмірами лящів ловлять переважно донкою, дрібніших – поплавковою вудкою.

Літня рибалка. Вудлице вибирають гнучке й міцне довжиною 5-7 м. Оснащують ліскою товщиною 0,25-0,35мм, грузилом, гачками № 6-10 та поплавком-пір'їною.

Кращою наживкою на ляща вважають жарений м'який горох, пшеницю, пшоняну та перлову кашу катану в кульки, варену картоплю, кульки з білого тіста та хліба з добавлянням олії, личинок мух, червоних перергійних та дощових черв'яків [5, 2].

Взагалі ляща вважають нічною рибою, тому ловлять переважно на донки. Але впізнати клювання ляща на донку дуже важко. Він майже не проявляє ознак, оскільки взявши наживку в рот, пливе далі проти течії, а відчувши жало гачка, випльовує його. Слід пильнувати, щоб вчасно підсікти рибину.

Використовують донки як прості, так і з гумовим амортизатором. Досить ефективно у пониззі Ворскли ловлять ляща на так звану „соску”. „Соска” – це звичайна спінінгова закидушка, але грузило, годівничка та гачки утворюють одне ціле. У жерстяній банці, діаметром 4-5см, висотою близько 2 см, залитою на дні свинцем, роблять збоку отвір. В нього пропускають ліску, яку з середини фіксують штопорним кільцем, а до зовнішнього кінця кріплять спеціальний рибачкий карабін. До внутрішнього